

KS. WALERIAN ŚWIĘCICKI

SPRAWOZDANIE Z DUSZPASTERSTWA POLSKIEGO NA INTERNOWANIU W SZWAJCARII W LATACH 1940-1945

WSTĘP

W dniu 20 czerwca 1940 r. na rozkaz radiowy Wodza Naczelnego Polskich Sił Zbrojnych Generała Władysława Sikorskiego z Londynu, 2 Dywizja Strzelców Pieszych przekroczyła granicę francusko-szwajcarską w liczbie ponad 13 tysięcy żołnierzy i została internowana w Szwajcarii.

Dywizja powstała na terenie Francji i składała się z Polaków tam zamieszkałych w 67% i z Polaków – uciekinierów z Polski 33%. Dywizja organizowała się od 15 listopada 1939 r. do maja 1940 r. Etat przewidywał 8 kapelanów, tj. każdy pułk miał kapelana, jak również Oddział Rozpoznawczy i Kwaterę Główną. Szef Duszpasterstwa znajdował się przy Dowództwie Dywizji.

Dywizja według wyznań przedstawiała się następująco: katolików 92%; grekokat. 4,5%; mojżeszowe 2%; inne 1,5%.

Na front Dywizja wyruszyła z 16 123 żołnierzami.

Granice przekroczyły następujące oddziały Dywizji: 4 Warszawski Pułk Strzelców Pieszych; Batalion 5 Małopolskiego Pułku Strzelców Pieszych; 6 kresowy Pułk Strzelców Pieszych; 2 Warszawski Pułk Artylerii Lekkiej; 202 Modliński Pułk Artylerii Ciężkiej, oddziały techniczne i służby; natomiast 5 MPSP bez jednego batalionu i część Wileńskiego Dywizjonu Rozpoznawczego wraz ze swymi kapelanami dostali się, podczas walk swoich oddziałów na terenie Francji w dniach 18 i 19 czerwca 1940 r., do niewoli niemieckiej.

Z terenu Francji do Szwajcarii przybywali jeszcze później polscy żołnierze z 1 Dywizji Grenadierów i zbiegli z niewoli niemieckiej.

Kapelan Wileńskiego Dywizjonu Rozpoznawczego ks. Stanisław Gromulski zmarł w niewoli niemieckiej dnia 23 IX 1941 r. i został pochowany w miejscowości Edelbau pod Wiedniem.

W 1945 roku, po kapitulacji Niemiec, przybyło do Szwajcarii około 3 i pół tysiąca uchodźców polskich. Wśród nich znajdowało się ponad 200 żołnierzy Armii Krajowej, następnie około 400 kobiet i około 100 dzieci. Z uchodźcami tymi przybyło dwóch grekokatolickich księży, jeden z nich z rodziną: żoną, teściową i trzema synami.

Pracę duszpasterską w Dywizji na terenie w Szwajcarii można ująć w następujące działy: praca duszpasterska; praca religijno-oświatowa; praca kulturalno-wydawnicza; praca w szkolnictwie; praca w szpitalnictwie; opieka nad grobami; opieka Stolicy Apostolskiej; współpraca z duchowieństwem i Akcją Katolicką w Szwajcarii.

PRACA DUSZPASTERSKA

Na początku internowania oddzielono Dowództwo Dywizji i sztaby pułków od oddziałów; ponieważ należałem do D-twa Dywizji, fakt ten uniemożliwił mi spełnianie moich funkcji jako Szefa Duszpasterstwa Dywizji i kontaktowania się z kapelanami i obozami. Wówczas wystosowałem obszerny memoriał, opierając się na postanowieniach Konwencji Genewskiej i Haskiej do naczelnych władz wojskowych szwajcarskich, by mnie i księżom kapelanom przyznano prawa i przywileje duchownych wojskowych w myśl wspomnianych konwencji.

Upływały długie miesiące na konferencjach w tych sprawach z władzami wojskowymi, a rezultaty były nikłe. Wtenczas w powyższych sprawach zwróciłem się do Nuncjusza Apostolskiego w Bernie.

J. E. ksiądz biskup von Streng Franciszek, ordynariusz diecezji Bazylei i Lugano, przybył do mnie w dniu 14 listopada 1940 r. do Gutenburga, gdzie było miejsce postoju Sztabu Dywizji. Tam omówiliśmy plan działania duszpasterstwa polskiego i prosił mnie, by mu przedłużyć na piśmie wyniki naszej konferencji, aby je mógł przedstawić Nuncjuszowi i wspólnie omówić wszystkie trudności duszpasterskie i natychmiast im zaradzić.

Odtąd właśnie J. E. biskup von Streng staje się naszym wielkim protektorem i opiekunem naszego duszpasterstwa w Szwajcarii oraz szczerym i serdecznym naszym przyjacielem; przychodzi nam w każdej dziedzinie z wydatną pomocą moralną i materialną i jak sam kilkakrotnie później podkreślił, poczuwa się do obowiązku zastąpić Biskupa Polowego Wojsk Polskich.

Trzeba nadmienić, że Niemcy wówczas mocno się interesowały internowanymi w Szwajcarii Francuzami, a zwłaszcza Polakami. Francuzów było znacznie więcej niż Polaków, bo prawie cały 45 Korpus francuski przeszedł granicę, w skład którego wchodziła 2 Dywizja Strzelców Pieszych.

Niemcy nakazali Szwajcarom oddać nie tylko sprzęt wojenny, jaki złożyli na granicy szwajcarskiej Francuzi i Polacy, ale i sanitarny, a nawet prywatne samochody, motocykle, rowery i koce. Nie wolno było używać na internowaniu nazw jednostek wojskowych, jak np. 45 Korpus francuski, czy 2 Dywizja Strzelców Pieszych, a tylko "internowani Francuzi" i "internowani Polacy".

Przedstawicielem wszystkich internowanych był tzw. Generał Delégué, Dowódca 45 Korpusu francuskiego generał Daille, a po odejściu Francuzów, gdy zostali sami Polacy,

jego funkcję objął nasz Dowódca Dywizji generał Prugar – Ketling. W duszpasterstwie natomiast znaleziono wyjście z tego położenia, że w porozumieniu z władzami kościelnymi i wojskowymi ustalono nazwę dla naczelnego kapelana polskiego, jako "Dziekan Kapelanów Polskich w Szwajcarii". Zawdzięczając przede wszystkim J. E. arcybiskupowi Filipowi Bernardini Nuncjuszowi Apostolskiemu w Bernie, serdecznemu opiekunowi nas Polaków i J. E. biskupowi von Streng, mogłem wówczas swobodnie podzielić obozy rozmieszczone po całej Szwajcarii, w sumie około 100, na rejony duszpasterskie i zaproponowałem przeniesienie księży kapelanów do odnośnych rejonów.

Na Boże Narodzenie 1940 r. w swoich rejonach duszpasterskich mogli już księża kapelani obchodzić święto według tradycji polskich i organizować duszpasterstwo stosownie do potrzeb obozów, jak również prowadzić życie religijno-oświatowe w świetlicach.

Od tej chwili datuje się początek normalnego życia duszpasterskiego wśród internowanych Polaków w Szwajcarii i piękny jego rozkwit we wszystkich przejawach życia polskiego. Zaczęto normalnie odprawiać Msze św. w niedziele i święta po dwie i po trzy, zależnie od potrzeb obozów i ich rozlokowania. Urządzano nabożeństwa majowe, czerwcowe i październikowe i obchodzono różnego rodzaju rocznice kościelne, czy też narodowo-tradycyjne z naukami i kazaniami okolicznościowymi. Przeprowadzano corocznie spowiedź adwentową i wielkanocną, którą połączono z rekolekcjami; w czasie tych spowiedzi każdego roku spotykano żołnierzy pochodzących z Francji, którzy jeszcze nie byli u pierwszej spowiedzi i komunii św. Udawało się nawet urządzać rekolekcje zamknięte w odpowiednich miejscach, na ten cel urządzonych domach w Szwajcarii. Rekolekcij takich zamkniętych odbywało się 11. Wzięło udział w nich około 500 żołnierzy różnych stopni.

Największy nacisk kładłem na rekolekcje zamknięte dla obozów uniwersyteckich. Praca ta dawała bardzo dobre rezultaty i była wysoce pożyteczna. Ponadto założono Sodalicję Mariańską w obozach studenckich, w których pogłębiano uświadczenie religijne i wyrabiano charakter. W obozach cywilnych uchodźców, którzy przybyli z Niemiec przeprowadziliśmy kilkudniowe misje. Na misjach tych była wielka frekwencja. Świadczyło to o gorącej potrzebie zaspokojenia głodu religijnego przez uchodźców, którzy byli pozbawieni w Niemczech opieki religijnej.

W czasie internowania odbyłem dwie konferencje w sprawach duszpasterstwa polskiego w Szwajcarii z J. E. arcybiskupem Filipem Bernardini, Nuncjuszem Apostolskim w Bernie. Trzy konferencje odbyłem w tym czasie z J. E. biskupem Jelmini Archaniołem w Lugano, który w kantonie tessyńskim także gorliwie opiekował się naszymi obozami. W czasie pięcioletniego internowania zwołałem 13 odpraw księży kapelanów; na czterech z nich był obecny J. E. biskup von Streng, na których omawialiśmy zawsze aktualne sprawy naszego duszpasterstwa, obmyślając zarazem środki zaradcze na nasze niedomagania i różne przeszkody w działalności. Na sześciu odprawach naszych był obecny ksiądz kapelan Kopp Robert, proboszcz z Sursec, który na moje nalegania i dzięki poparciu J. E. biskupa von

Strenga został powołany do Komisariatu dla spraw internowania od maja 1941 r., jako Szeff Duszpasterstwa Katolickiego, który odnosił się serdecznie w czasie swego urzędowania do naszego duszpasterstwa.

Sprawy małżeńskie załatwiano w odnośnych parafiach miejscowych, skąd pochodziła narieczona. Dywizja wydała na zawarcie związku małżeńskiego na terenie Szwajcarii około 300 zezwoleń. Rekolekcje kapłańskie odbywaliśmy każdego roku, czy to w domu rekolekcyjnym prowadzonym przez oo. jezuitów w Bad-Schönbrunn, czy też u Franciszkanów w Solurze. Każdy z księży kapelanów miesięcznie nadsyłał sprawozdania do mnie ze swej pracy duszpasterskiej, według załączonego wzoru.

PRACA RELIGIJNO-OŚWIATOWA

W każdym obozie zorganizowano świetlice, w których na naczelnym miejscu wisiał krzyż, obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, Królowej Polski i patronki 2. Dywizji Strzelców Pieszych oraz godło państwowe. Księża kapelani roztaczali moralną opiekę nad świetlicami i wygłaszali tam odczyty, referaty i pogadanki religijno-moralno-oświatowe, a w kantonach protestanckich, w których nie było kościołów katolickich, w świetlicach odprowadzali Msze św., różne nabożeństwa i urządzali rekolekcje wielkopostne.

Żołnierze polscy na terenie Szwajcarii wybudowali trzy przydrożne pamiątkowe kaplice: jedną w kantonie Graubünden, jedną w kantonie Schwyz, jedną wotywną w Locarno – niedaleko bazyliki Madonna del Sasso – oraz przebudowali gruntownie kaplicę w Solurze na przedmieściu Zuchwil, jako wotum ku czci poległych żołnierzy 2. Dywizji Strzelców Pieszych. W tej kaplicy znajduje się wotum od księży kapelanów 2. DSP. w postaci srebrnej korony nad ryngrafem Matki Boskiej. Do przebudowy tej kaplicy przyczynił się materialnie Komitet miejscowy miasta Solury, a także Nuncjusz Apostolski w Bernie.

W wielu kościołach Szwajcarii znajdują się dziś pamiątki polskie, czy to w postaci ryngrafów, ołtarzyków, szopek, czy obrazów Matki Boskiej Częstochowskiej. Zostały one ufundowane w dowód wdzięczności żołnierzy opatrności Bożej i Matce Najświętszej za odebrane dary i łaski w czasie internowania, a także w celu swej serdeczności wobec ludności licznych wsi i miasteczek, w których Polacy przebywali w obozach przez dłuższy czas.

W miejscach zaś cudownych, jak Einsiedeln i Locarno, gdzie odbywały się kursy katolicko-społeczne, zostały zawieszane specjalne wota-ryngrafy Matki Boskiej Częstochowskiej z następującym napisem: "Żołnierze Polscy Dywizji Strzelców Pieszych, rzućni losiem wojny na ziemię szwajcarską, będąc na kursie katolicko-społecznym w Einsiedeln (Locarno), oddają się w opiekę Matce Bożej wraz z rodzinami i całym Narodem Polskim".

Na zakończenie internowania księża kapelani złożyli wotum na grobie bł. Mikołaja de Flüe w postaci dużego srebrnego ryngrafu Matki Boskiej Częstochowskiej, jako

podziękowanie za owocną pracę w duszpasterstwie polskim wśród internowanych i uchodźców polskich w Szwajcarii. W celu podniesienia i uświadomienia ducha religijnego w poszczególnych obozach, oraz gruntowniejszego zapoznania z najważniejszymi zagadnieniami religijno-społecznymi, na podstawie nauki Kościoła i encyklik papieskich, zorganizowane zostały kolejno i systematycznie po sobie następujące kilkakrotnie kursy katolicko-społeczne dla żołnierzy wszystkich stopni, przy wybitnej pomocy Akcji Katolickiej w Lucernie (Schweizerische Katholische Jungmannschaftverband).

Odbyły się cztery kursy z czego trzy w Einsiedeln (Schwyz), a jeden w Locarno.

Ogółem przeszło przez te kursy ponad 500 żołnierzy różnych stopni, zapatrywań i pochodzenia społecznego.

Na wspomnianych kursach wygłoszono wiele ciekawych i aktualnych referatów, a także wiele przeprowadzono pożytecznych dyskusyj; ciekawsze z tych referatów wydrukowano, czy też powielono i rozesłano bezpłatnie do wszystkich obozów.

PRACA KULTURALNO-WYDAWNICZA

Przy poparciu moralnym i finansowym Nuncjusza Apostolskiego w Bernie biskupa von Strenga w Solurze, Akcji Katolickiej w Lucernie i Poselstwa Rzeczypospolitej Polskiej w Bernie, miałem możliwość wydrukować w drukarni katolickiej Świętego Pawła we Fryburgu, następujące wydawnictwa:

Wykaz wydawnictw wydanych przez duszpasterstwo polskie w Szwajcarii w latach 1940-1945

1. F i l o c h o w s k i R., ks. – Katechizm rzymsko-katolicki (Szwajcaria 1942) nakładem Nuncjatury Apostolskiej w Bernie. Drukowano w drukarni św. Pawła we Fryburgu. Stron 88, jedna rycina w tekście, format 8,5 × 12. Wydano 15 000 egzemplarzy.
2. Ś w i ę c i c k i W., ks. mjr, Szef Duszpasterstwa 2 DSP – Modlitewnik żołnierza polskiego. Wydano nakładem i staraniem Poselstwa RP w Bernie (Szwajcaria), 15 sierpnia 1940 r. Drukowano w drukarni św. Pawła we Fryburgu. Stron 62, format 8,5 × 12. Tekst modlitewnika poprzedzony rotą przysięgi żołnierskiej z obrazkiem Matki Boskiej Częstochowskiej. Wydrukowano 15 000 egzemplarzy, z czego 2500 wysłano do Francji po 500 sztuk do Włoch i Hiszpanii.
3. Ś w i ę c i c k i W., ks. mjr, Szef Duszpasterstwa 2 DSP – Papież Pius XII a Polska. Wydano nakładem Akcji Katolickiej, Lucerna 1942 r. Drukowano na powielaczu w

- 200 egzemplarzach, oprawa tekturowa, format 20,5 × 29, stron 23, z fotografią Papieża Piusa XII.
4. Z e m b r z u s k i J., kapral – Stolica Apostolska a zagadnienie wojny – Referat wygłoszony w Einsiedeln (Szwajcaria) na kursie katolicko-społecznym w listopadzie 1942 r. Wydano nakładem Akcji Katolickiej Lucerna, stron 10, format 21 × 30. Powielono w Elgg(Zch.), w 400 egzemplarzach.
  5. Ś w i ę c i c k i W., ks. mjr, Szef Duszpasterstwa 2 DSP – Dowody istnienia Boga – Referat wygłoszony w Einsiedeln (Szwajcaria) na kursie katolicko-społecznym w listopadzie 1942 r. Wydano nakładem Szefa Duszpasterstwa 2 DSP. Format 21 × 30, powielono w 400 egzemplarzach.
  6. Ś w i ę c i c k i W., ks. mjr, Szef Duszpasterstwa 2 DSP – Znaczenie religii w życiu człowieka. Referat wygłoszony dnia 19 października 1942 r. w ramach kursu nauczycielskiego w Sirnach (Szwajcaria). Wydano staraniem autora w r. 1943, format 21 × 30, powielono w 600 egzemplarzach.
  7. N o w a c z y k J., kapitan – Dobry chrześcijanin, dobrym żołnierzem. Referat wygłoszony na kursie katolicko-społecznym w Einsiedeln (Szwajcaria), w listopadzie 1942 r. Wydano nakładem Szefa Duszpasterstwa 2 DSP. Powielono w 400 egz., format 21 × 30, stron 16.
  8. D r. W i d m e r – Wołanie duszy o zbawienie. Przekład odczytu wygłoszonego w ramach kursu katolicko-społecznego w Einsiedeln (Szwajcaria), 25 listopada 1942 r. Powielono 40 egzemplarzy, stron 13, format 21 × 30. Wydano nakładem Szefa Duszpasterstwa 2 DSP.
  9. K r y s i a k M., ks. kapelan 202 MPAC – Chrystus i my Chrześcijanie. Referat wygłoszony na kursie katolicko-społecznym w Einsiedeln (Szwajcaria) w listopadzie 1941 r. Powielono 400 egzemplarzy. Wydał Komitet Kult.–Oświatowy DSP w ELGG. Stron 6, format 21 × 30.
  10. R o m e r J. – Świat współczesny a Kościół. Referat wygłoszony w Einsiedeln (Szwajcaria), 6 maja 1942 r. w ramach kursu katolicko-społecznego. Drukowano w Genewie w ilości 400 egzemplarzy, nakładem autorki, stron 12, format 21 × 30.
  11. Ś w i ę c i c k i W., ks. mjr, Szef Duszpasterstwa 2 DSP – Znamiona Kościoła katolickiego. Referat wygłoszony w Einsiedeln (Szwajcaria) na kursie katolicko-społecznym, dnia 5 maja 1942 r. Powielono w ELGG(Zch.) w liczbie 400 egzemplarzy. Stron 7, format 21 × 30.
  12. V o g t E. – Nasze posłannictwo w dobie obecnej. Przekład odczytu wygłoszonego w ramach kursu katolicko-społecznego w Einsiedeln (Szwajcaria) w listopadzie 1942 r. Powielono w ELGG(Zch.) 1500 egz., stron 8, format 21 × 30, nakładem Szefa Duszpasterstwa DSP. Tłumaczył kapitan Jan Nowaczyk.
  13. S.N. – Kościół Katolicki. Referat wygłoszony dnia 27 listopada 1942 r. w ramach kursu katolicko-społecznego w Einsiedeln (Szwajcaria). Powielono 400 egzemplarzy, stron 16, format 21 × 30. Wydano staraniem Szefa Duszpasterstwa DSP w 1943 r.

14. Przemówienie Papieża Piusa XII, wygłoszono do delegacji robotników włoskich, w dniu 13 czerwca 1943 r., w ramach uroczystości 25-lecia otrzymania przez Ojca św. sakry biskupiej. Z włoskiego przełożył J. Zembruski, kapral. Nakładem Akcji Katolickiej w Lucernie, 2000 egzemplarzy, stron 14, format 15 × 23. Drukowano w drukarni św. Pawła we Fryburgu (Szwajcaria) w marcu 1944 r.
15. Przemówienie Jego Świątobliwości Piusa XII, na uczczenie 50-ej rocznicy ogłoszenia Encykliki *Rerum Novarum* Papieża Leona XIII na temat kwestii społecznej, w dniu Zesłania Ducha św., 1 czerwca 1941 r. nakładem Akcji Katolickiej w Lucernie. Drukowano w drukarni św. Pawła we Fryburgu, 2000 egzemplarzy, stron 16, format 15 × 23, w 1944 r.
16. *Chrystus Król* – przeznaczone na święto Chrystusa Króla. Wydano staraniem Szefa Duszpasterstwa DSP nakładem Akcji Katolickiej w Lucernie. Powielono 400 egzemplarzy, stron 21, format 21 × 30.
17. *D y b o w s k i J.* – *Dwie Czary. Polska noc wigilijna.* Wydano staraniem Szefa Duszpasterstwa DSP, nakładem Akcji Katolickiej w Lucernie 1943 r. Powielono 200 egzemplarzy, stron 15, format 21 × 30.
18. *K a c z y ń s k i Z.*, ksiądz – *Kraj mówi.* Artykuł z dwutygodnika "Jutro Polski" nr 12 z dnia 12 listopada 1942 r. Wydano staraniem Szefa Duszpasterstwa DSP w 1943 r., nakładem Akcji Katolickiej w Lucernie. Powielono 400 egzemplarzy, stron 4, format 21 × 30.
19. *Ś w i ę c i c k i W.*, ks. mjr Szef Duszpasterstwa DSP – *Kilka słów na czasie.* Wydano nakładem Komitetu Biskup. w Solurze, jako podarek gwiazdkowy dla żołnierzy Polaków internowanych w Szwajcarii, rok 1943/44. Wydrukowano w drukarni św. Pawła we Fryburgu 10 000 egzemplarzy, stron 82, format 11 × 15. Tekst ozdobiony kilkoma fotografiami.
20. *N o w a c z y k J.*, kapitan – *Praca nasza w Szwajcarii z myślą o Polsce.* Wydano nakładem Akcji Katolickiej w Lucernie 1942 r. Referat wygłoszony w Einsiedeln (Szwajcaria) w ramach kursu katolicko-społecznego, dnia 7 maja 1942 r. Powielono 400 egzemplarzy, stron 23, format 21 × 30.
21. *F i l i p k o w s k i J.* podpułkownik dypl., Szef Sztabu DSP – *Żołnierz i jego jednostka.* Referat wygłoszony dnia 25 listopada 1942 r., w ramach kursu katolicko-społecznego w Einsiedeln (Szwajcaria). Wydano staraniem Szefa Duszpasterstwa DSP w 1943 r. Powielono 400 egzemplarzy, stron 16, format 21 × 30.
22. *C z o c h W.*, podpułkownik – *Społeczne znaczenie ruchu spółdzielczego.* Referat wygłoszony dnia 6 maja 1942 r. w ramach kursu katolicko-społecznego w Einsiedeln (Szwajcaria). Wydano staraniem Szefa Duszpasterstwa DSP w 1943 r. Powielono 400 egzemplarzy, stron 6, format 21 × 30.
23. *V o g t E.* – *Akcja Katolicka w wojsku szwajcarskim.* Referat wygłoszony dnia 8 maja 1942 r. w ramach kursu katolicko-społecznego w Einsiedeln (Szwajcaria). Z niemieckiego przełożył kapitan Jan Nowaczyk. Wydano staraniem Szefa Dusz-

- pasterstwa DSP, nakładem Akcji Katolickiej w Lucernie. Powielono 400 egzemplarzy, stron 9, załączników 9, format 21 × 30.
24. Podręcznik religii rzymsko-katolickiej, dla szkół powsz. i dokszt. według układu ks. mgr. Cz. Krzyszkowskiego; nakładem Komitetu Biskupiego w Solurze (Szwajcaria). Drukowano w drukarni św. Pawła we Fryburgu w 1943 r., 2500 egzemplarzy, stron 268, format 11 × 17, z 13 rycinami w tekście.
- Zawiera: Historię Świętą Starego i Nowego Testamentu w ogólnym zarysie; działalność Kościoła katolickiego w najogólniejszym ujęciu; chrześcijaństwo w Polsce; święci Polacy i katechizm rzymskokatolicki.
25. Śpiewniczek Kościelny żołnierza polskiego – Ułożył ks. mjr Świącicki Walerian, Szef Duszpasterstwa DSP. Wydano nakładem Akcji Katolickiej w Lucernie 1941 r. Drukowano w drukarni św. Pawła we Fryburgu. 5000 egz., stron 190, format 8,5 × 12,5.
- Zawiera: Pieśni kościelne oraz modlitwy. Korektę nut przeprowadził Z. Estreicher. Część wysłano do Francji, Hiszpanii i Włoch.
26. Modlitewnik żołnierza polskiego – Wydanie drugie poprawione. Opracował ks. mjr Walerian Świącicki, Szef Duszpasterstwa DSP. Wydano nakładem Nuncjusza Apostolskiego w Bernie (Szwajcaria), dnia 25 kwietnia 1943 r. Drukowano w drukarni św. Pawła we Fryburgu (Szwajc.) 1500 egzemplarzy, stron 72, format 7,5 × 10,5. Część tego wydawnictwa wysłano do Francji.
27. Szkice do kazań – według układu ks. mjra Świącickiego Waleriana, Szefa Duszpasterstwa DSP. Wydano periodycznie, staraniem Szefa Duszpasterstwa DSP, w 14 egzemplarzach, stron 30, format 21 × 30.
- Wydawnictwo przeznaczone tylko dla księży kapelanów polskich na terenie Szwajcarii. Od roku 1941 do 1 V 1945 wydano 14 numerów.
28. Droga i prawda – miesięcznik duszpasterski. Pismo dla żołnierzy Polaków internowanych w Szwajcarii, wydany staraniem Szefa Duszpasterstwa DSP, nakładem Nuncjatury Apostolskiej w Bernie (Szwajc.), redagowany przez ks. Czesława Czartoryskiego. Nakład 4500 egzemplarzy, stron 16.
29. Kalendarzyk żołnierza na rok 1941 – Wydano staraniem Akcji Katolickiej w Lucernie. Stron 61, format 8 × 12. Drukowano w drukarni św. Pawła we Fryburgu. Rozdano bezpłatnie wszystkim internowanym żołnierzom polskim w Szwajcarii.
- Zawiera: Kalendarium; Najważniejsze daty w historii Polskiej; Krótką historię 2. DSP; Szwajcarskie Państwo Związkowe; Zasady wiary katolickiej i trzy ilustracje.
30. Kalendarzyk żołnierza na rok 1942 – Wydano staraniem Akcji Katolickiej w Lucernie. Stron 62, format 8 × 12. Drukowano w drukarni św. Pawła we Fryburgu. Rozdano bezpłatnie wszystkim internowanym żołnierzom polskim w Szwajcarii.
- Zawiera: Kalendarium; Obrazek Matki Boskiej Częstochowskiej; Ignacy Paderewski z ilustracją; Krótką historię Polski; Na internowaniu; Kilka cyfr o Polsce i Szwajcarii; Brat Mikołaj de Flue z ilustracją.

31. Kalendarzyk żołnierza na rok 1943 – Wydano staraniem Komitetu kulturalno-oświatowego DSP nakładem Komitetu Biskupiego w Solurze. Drukowano w drukarni św. Pawła we Fryburgu. Stron 78, format 8 × 12. Rozdano bezpłatnie wszystkim internowanym żołnierzom polskim w Szwajcarii.

Zawiera: Kalendarium; Władysław Raczkiewicz – Prezydent RP (z ilustracją); Władysław Sikorski – Naczelnny Wódz (z ilustracją); Bronisław Prugar-Ketling – Generał Brygady, Dowódca 2 DSP (z ilustracją); Kronika wydarzeń wojennych i politycznych od wybuchu wojny 1939; Nasze życie i praca; Einsiedeln – Narodowa świętość Szwajcarii; Świat w cyfrach.
32. Kalendarzyk żołnierza na rok 1944-1945 – wydano dwukartonowe kalendarium, nakładem Akcji Katolickiej w Lucernie, format 7,5 × 10.
33. Wiara ojców naszych – kazania (nauki katechizmowe) każdego tygodnia do wszystkich obozów, począwszy od 14 III 1943, format 21 × 30, jednostronicowe.
34. Obrazek Matki Boskiej Częstochowskiej, Lucerna 1940, format 7 × 11. Pod obrazkiem słowa: Królowo Polski i Matko żołnierza, wstaw się za nami. Na odwrocie: Akt poświęcenia się Królowej Korony Polskiej 2. Dywizji Strzelców Pieszych.

Wydrukowano 10 000 egzemplarzy dla każdego żołnierza polskiego internowanego w Szwajcarii, nakładem Poselstwa R.P. w Bernie.
35. Obrazek Matki Boskiej Częstochowskiej – format 7,5 × 10,5. Druk obrazka w Lucernie. Nadruk modlitwy w drukarni św. Pawła we Fryburgu. Obrazek barwny. Modlitwa układu X. Prymasa Hlonda "Potężna i Święta Pani! Jak ongiś czciliśmy..."

Wydrukowano 14 000 egzemplarzy nakładem Akcji Katolickiej w Lucernie, w lipcu 1941 r. Rozdano wszystkim internowanym żołnierzom polskim w Szwajcarii. Część nakładu wysłano do Francji, Hiszpanii i Włoch.
36. Obrazek Serca Pana Jezusa – format 7 × 9,5, barwny, drukowany w Solurze. Pod obrazkiem słowa: "Adveniat Regnum Tuum". Wydano 11 000 egzemplarzy dla wszystkich internowanych w Szwajcarii żołnierzy Polaków, "Na pamiątkę odprawionej spowiedzi wielkanocnej w r. 1943". Napis na odwrocie układu ks. mjra Waleriana Święcickiego, Szefa Duszpasterstwa DSP, Wydano staraniem Szefa Duszpasterstwa DSP.

Ponadto rozdano żołnierzom internowanym i uchodźcom polskim: 6000 różańców; 10 000 medalików Matki Boskiej z Einsiedeln; 2000 medalików Matki Boskiej Częstochowskiej (recto) i św. Andrzeja Boboli (verso). Część tego nakładu sprzedano; 7000 Pisma Świętego – sprowadzono z Watykanu; 10 000 Drogi krzyżowej.

Uwaga: Wyżej wymienione wydawnictwa wydane zostały celem rozdania na kursach katolicko-społecznych w Szwajcarii, ponadto przesłano do wszystkich obozów wojskowych i cywilnych. Część tych wydawnictw wysłano jeńcom w Niemczech oraz uchodźcom polskim we Francji, Włoszech i Hiszpanii.

Dzięki wyżej wspomnianym wydawnictwom stan religijno-moralny wśród żołnierzy internowanych w Szwajcarii znacznie się podniósł, a także wzrosły praktyki religijne w obozach i znacznie pogłębiło się uświadomienie katolickie.

PRACA W SZKOLNICTWIE

Na wyższych uczelniach szwajcarskich, jak Zurich, Fryburg i St-Gallen studiowało około 900 żołnierzy polskich różnych stopni i na różnych wydziałach i uzyskało dyplomów 189 uczniów-żołnierzy.

Poza tym znajduje się w diecezjalnym Wyższym Seminarium Duchownym we Fryburgu 6 kleryków polskich, a 2 kapłanów zostało wyświęconych w Szwajcarii. W kołach Solidacji Mariańskiej studentów pod opieką księży kapelanów urządzono uroczystości mariańskie, wygłaszano odczyty, referaty i pogadanki dyskusyjne, celem wyrobienia charakterów pełnowartościowych i pogłębienia zasad społecznych w duchu Chrystusowym.

Istniała także szkoła średnia, "Polskie Liceum" w miejscowości Wetzikon/Zch., i tam specjalny kapłan prowadził systematycznie, przez 4 lata, wykłady religii, według programu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Ogólna liczba uczniów w czasie trwania Liceum wynosiła 379 żołnierzy-uczniów. Otrzymało świadectwo dojrzałości (maturę) 185 uczniów, a Gimnazjum ukończyło 88 uczniów. Istniało także w Matzingen (Thurgen) "Centrum Szkolenia Zawodowego", gdzie odbywały się różnego rodzaju kursy, jak: mechaniczne, spółdzielcze, kreślarskie, handlowe, rolnicze, ogrodniczo-pszczelarskie itp. Przeszkolono tam około 1000 żołnierzy i tu ksiądz prowadził wykłady z dziedziny moralno-religijnej, godzinę tygodniowo, na każdym dziale kursu.

Były także po obozach zorganizowane szkoły powszechne centralne w Pfaffikon(Zch), Reinfelden i Matzingen, i wieczorowe w obozach, gdzie księża wykładali religię według programów i wytycznych, jakich im udzieliłem. Ogółem ukończyło 7-klasową szkołę powszechną 504 uczniów. Z tego na kursach centralnych 295, a na kursach wieczorowych 209.

PRACA W SZPITALNICTWIE

W każdym obozie zorganizowana była izba chorych od 2 do 6 łóżek, w zależności od wielkości obozu, lub też dla małych obozów przychodnie lekarskie. Zorganizowane i prowadzone były przez cały czas internowania dwa szpitale polskie: szpital w Buren nad Aarą w kantonie Berne na 250 łóżek i szpital w Wiesendangen w kantonie zuryskim na 120 łóżek. W każdym szpitalu znajdowała się kaplica, w której odprawiano nabożeństwa, nie tylko w niedzielę i święta, ale także raz w tygodniu w dzień powszedni, by dać

możność chorym wysłuchania częstszego mszy św. i przystąpienia do sakramentów świętych.

OPIEKA NAD GROBAMI

W czasie internowania w Szwajcarii zmarło 165 polskich żołnierzy, każdemu postawiono nagrobek ze specjalnym napisem i orłem z brązu. Koszt takiego nagrobka wynosił fr. szw. 150. Na ten cel złożyły się przede wszystkim ofiary żołnierzy z obozów pracy, Komisariat Internowania i różne datki i ofiary osób dobrej woli.

OPIEKA STOLICY APOSTOLSKIEJ

Praca duszpasterska wśród internowanych została wybitnie ułatwiona przez wydatną pomoc oraz poparcie tak ze strony najwyższej głowy Kościoła i zwierzchnika Kościoła, Ojca Świętego Papieża Piusa XII, jak i jego przedstawicieli: Nuncjusza Apostolskiego w Szwajcarii arcybiskupa Bernardini Filipa oraz naszego Nuncjusza Apostolskiego arcybiskupa Filipa Cortesi w Rzymie i przewielebnego ojca W. Ledóchowskiego, generała oo. jezuitów w Rzymie.

Ojciec Święty Papież Pius XII nadesłał w 1941 r. dwie kompletne kaplice połowe, cztery brewiarze i pewną liczbę różańców i medalików, przez siebie poświęconych. W 1942 r. przysłano z Watykanu za pośrednictwem Nuncjusza Apostolskiego w Bernie Pismo święte – Nowy Testament w języku polskim 6 tysięcy egzemplarzy, z dedykacją Jego Świątobliwości Papieża Piusa XII dla Narodu Polskiego oraz 10 000 obrazków Matki Boskiej Częstochowskiej z modlitwą odpustową.

W tym samym roku o. W. Ledóchowski, generał jezuitów, nadesłał złożony relikwiarz z relikwiami naszego rodaka św. Andrzeja Boboli i był naszym gorącym rzecznikiem na terenie Watykanu i radia watykańskiego. Z powodu rozsiania obozów internowania po całej Szwajcarii i z powodu tego, że żołnierze nieraz pracowali w dalekich górskich miejscowościach z dala od kolei i bitych dróg, sprawa bierzmowania nastęrczała wiele trudności. W zrozumieniu tego stanu rzeczy Ojciec Święty udzielił mi prawa bierzmowania internowanych żołnierzy polskich w Szwajcarii.

Do Sakramentu Bierzmowania przystąpiło 492 naszych żołnierzy.

Na zakończenie kursów, rekolekcyj i misyj, Ojciec Święty nadaje władzę księżom kapelanom, udzielania błogosławieństwa papieskiego z odpustem zupełnym. Wspomniane kursy, rekolekcje i misje popiera gorąco przedstawiciel Stolicy Apostolskiej Nuncjusz w Bernie i przychodzi z wydatną pomocą moralną i materialną. Finansował również miesięcznik duszpasterski "Droga i Prawda", który był wydawany dla internowanych jako pismo religijne.

Na Boże Narodzenie każdego roku Ojciec Święty, jak i jego przedstawiciel w Bernie, a także i nieraz nasz Nuncjusz w Rzymie, krzepią nas ciepłymi i serdecznymi słowami otuchy, podtrzymując nasz ciężki stan internowania i uchodźstwa oraz kojąc nasze rany zadane okropnymi wieściami z kraju.

WSPÓŁPRACA Z DUCHOWIEŃSTWEM I AKCJĄ KATOLICKĄ W SZWAJCARII

Od pierwszych niemal miesięcy naszego internowania w Szwajcarii objął w opiekę moralną i materialną nasze duszpasterstwo J. E. biskup von Streng Franciszek z Solury, ordynariusz diecezji Bazylei i Lugano. Zawdzięczając jego niestrudzonemu wysiłkowi i zapobiegliwości, oraz gorącemu i serdecznemu poparciu naszych poczynań, duszpasterstwo polskie na internowaniu mogło swobodnie i owocnie przychodzić swym rodakom z wydatną pomocą i pociechą w trudnych chwilach.

Zorganizował i objął osobiście protektorat nad organizacją "Polen-Hilfe" w Solurze, na czele z panią dr Huber, która nie szczędziła ofiar na różne potrzeby internowanych, jak: podarki gwiazdkowe dla wszystkich żołnierzy każdego roku, pomoc w szatach liturgicznych dla księży kapelanów, zaopatrzenie w opłatki każdego roku na Wigilię Bożego Narodzenia, hostie, komunikanty, wino dla księży kapelanów do mszy św., reperację zębów, zaopatrzenie w bieliznę i wielu innymi cennymi pomocami przychodziła internowanym wspomniana dobroczynna organizacja.

Na terenach niemieckiej Szwajcarii Akcja Katolicka jest prowadzona przez "Schweizerische Katholische Jungmannschaftverband" w Lucernie, która za radą i wskazówkami cennymi J. E. biskupa von Strenga objęła pod swoją opiekę moralną i materialną nasze wszystkie kursy katolicko-społeczne, a także po części i rekolekcje zamknięte dla żołnierzy.

Przy Akcji Katolickiej w Lucernie miałem od 1942 roku stałego łącznika do spraw duszpasterskich, najpierw był nim kapitan Jan Nowaczyk, a potem kapral podchorąży Roman Gierszewski. Do niego należało uzgadniać i realizować moje dezyderaty na miejscu z Akcją Katolicką w Lucernie. Następnie należało do niego wydawanie wszystkich druków, kompletowanie złożonej w Lucernie biblioteki duszpasterskiej, zakup różańców, medalików i obrazków, a także prowadzenie kina w obozach połączone z odpowiednimi pogadankami.

Oficer łącznikowy organizował i przeprowadzał w obozach żołnierskich i oficerskich odczyty, referaty i pogadanki z różnych dziedzin przy pomocy naszych studentów z obozów uniwersyteckich. Upiększanie i dekorowanie świetlic emblematami katolickimi, a także zakup instrumentów muzycznych i gier różnego rodzaju oraz wydawanie papieru listowego, kopert itd. należało również do zakresu jego czynności. Specjalnie otoczono opieką moralną i materialną przez Akcję Katolicką obóz karny w Wauwilermoos, gdzie

odsadywali kary żołnierze i oficerowie uciekający ze Szwajcarii do Francji, w którym liczba tylko Polaków wahała się od 300 do 400.

Na czele Akcji Katolickiej w Lucernie stali: ks. prałat Józef Meier i p. Eugeniusz Vogt, którzy byli nam szczerze oddani i nie szczędzili ani trudów ani grosza. W Szwajcarii włoskiej J. E. biskup Jelmini Archanioł, Administrator diecezji Tessyńskiej w Lugano, gorliwie i serdecznie opiekował się naszymi internowanymi, pomagał na każdym kroku swoimi wpływami, często odwiedzał nasze obozy, przyczynił się wielce do organizowania kursu katolicko-społecznego w Locarno i rekolekcji zamkniętych w Lugano.

W Szwajcarii francuskiej, pod protektoratem J. E. biskupa Pessona Mariusa, Ordynariusza diecezji Fryburg, działała Misja Katolicka we Fryburgu. Dostarczała ona całkowicie wyposażonych kaplic polowych dla księży kapelanów, różańców, medalików itd. W seminarium diecezjalnym byli umieszczeni nasi klerycy, króymy serdecznie opiekował się rektor tamtejszego Seminarium wraz z profesorami. We wszystkich sprawach naszego duszpasterstwa włącznie do pomocy w odprawianiu nabożeństw ofiarnie i gorliwie przychodziło nam kapelanom zawsze miejscowe duchowieństwo szwajcarskie.

ZAKOŃCZENIE

Pomimo pięcioletniego trwania internowania, pomimo przerażających wieści z Kraju, pomimo ciężkich przeżyć psychicznych i moralnych żołnierzy, religijność mocno się u nich utwierdzała, nabierali oni gruntowniejszego uświadomienia, poszerzając światopogląd katolicko-społeczny, a zarazem poznając dokładnie posłannictwo Kościoła w społeczeństwach i narodach.

Dzięki szerokiemu zainteresowaniu się naszym duszpasterstwem, serdecznej opiece i wydatnej pomocy moralnej i materialnej J. E. arcybiskupa Filipa Bernardini, Nuncjusza Apostolskiego w Bernie, J. E. biskupa Franciszka von Streng z Solury, Ordynariusza diecezji Bazylei i Lugano, J. E. biskupa Archanioła Jelmini z Lugano, Administratora Apostolskiego w kantonie tessyńskim, księdza Prałata Roberta Koppa, kapelana szwajcarskiego w Komisariacie Internowania i Szwajcarskiej Akcji Katolickiej w Lucernie, my kapelani polscy mogliśmy swobodnie spełniać najowocniej wśród swoich rodaków z wielkim pożytkiem dla ich dobra nasze funkcje duszpasterskie i nasze posłannictwo w tak ciężkich chwilach dla Narodu Polskiego.

Przy tym miło mi jest wspomnieć, że księża kapelani swoje obowiązki kapłańskie i obywatelskie spełniali bardzo ofiarnie, z wielką gorliwością, z samozaparciem, nadwyreżając niekiedy nawet własne zdrowie.

(pieczęć okrągła z godłem z następującym napisem:)

SERVICE RELIGIEUX, DIVISION DES CHASSEURS A PIED,
SZEFE DUSZPASTERSTWA DYWIZJA STRZELCÓW PIESZYCH.

(pieczęć podłużna z następującym napisem:)
 Szef Duszpasterstwa Dywizji (podpis nieczytelny)
 ks. mjr W. Świącicki.

Obsada duszpasterska na internowaniu w Szwajcarii

L.p.	Stopień	Nazwisko i imię	Data urodzenia	Data święceń kapłańskich
1.	Ks. mjr	Świącicki Walerian	14 IV 1902	11 VI 1927
2.	Ks. mjr	Bemke Leon	18 II 1887	29 VI 1928
3.	Ks. kpt.	Mańka Szczepan	17 XII 1902	27 VI 1928
4.	Ks. kpt.	Krysiak Michał	27 IX 1905	29 VI 1930
5.	Ks. kpt.	Stasz Mieczysław	12 X 1905	29 VI 1934
6.	Ks. kpt.	Dudek Ryszard	21 IV 1911	5 VII 1936
7.	Ks. kpt.	Kirschke Tadeusz		
8.	Ks. kpt.	Gromulski Stanisław		
9.	Ks. kpt.	Majchrzak Bernard	28 VII 1908	2 VII 1938
10.	Ks. kpt.	Czartoryski Czesław	20 V 1914	27 VII 1941
11.	Ks. kan.	Sysk Archanioł	22 IX 1902	3 VII 1927
12.	Ks.	Mika Jan	7 IV 1908	5 VII 1938
13.	Ks.	Noskiewicz Korneliusz	7 VI 1907	4 VIII 1935
14.	Ks.	Cieply Józef	13 IX 1912	18 VI 1939
15.	Ks.	Ischler Paweł	29 VI 1914	18 VI 1939
16.	Ks.	Majda Władysław	29 II 1920	9 VII 1944
17.	Ks.	Zachardasiewicz Jarosław	18 IX 1889	1944
18.	Ks.	Ficko Dymitr	9 VIII 1909	21 V 1936
19.	Ks.	Bugier Iwan	6 X 1898	14 II 1925 (ołówkiem)

AN ACCOUNT OF THE POLISH PASTORAL CARE
DURING INTERNMENT IN SWITZERLAND IN THE PERIOD 1940-1945

S u m m a r y

There were 13 000 Polish soldiers in the period 1940-1945 in Switzerland. They were interned there after the French-German war in 1940. Owing to the friendly cooperation of the Swiss civil and church authorities and of local society the Poles organized there their own cultural life, education and university studies. Rev. W. Świącicki's report demonstrates the activity of Polish military pastoral care during 1940-1945. There were 19 priests working there and it comprised the following sections: pastoral care, religious-educational work, cultural-publishing work, work in education, in hospitals, cooperation with the charitable activity of the Apostolic See, cooperation with the clergy and Catholic Action in Switzerland, maintenance of tombs.